

Bibeln och kyrkans tro i dag

Finska kyrkans forskningscentral har givit ut en ”synodalavhandling 2004” som heter ”Bibeln och kyrkans tro i dag”, red. Maarit Hytönen, Tammerfors 2004 (249 sid.). Denna avhandling innehåller tolv uppsatser av teologer inom ”den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland”, nästan alla samtidigt pastorer. Uppsatserna berör frågor som: vad menas med ”bibeltrogenhet”, ”Skriften allena-principen”, Kristus allena, rättfärdiggörelsen, kärlekens lag, global etik, hur ser bibelforskningen ut idag, hur läste Luther Bibeln, hur förhåller sig Bibeln till nutida etiska frågor som homosexualitet och relationen man-kvinna etc?

Det måste sägas vara synnerligen vällovligt att ägna en synodalavhandling åt förhållandet mellan kyrkans tro och Bibeln. Är förkunnelsen idag bibelenlig? Förkunnas rättfärdiggörelsen genom Kristus bibelenligt och förkunnas Guds lag, den kristna etiken, bibelenligt? Eftersom den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (liksom många andra kyrkor) har blivit mer och mer pluralistisk, dvs tillåter inom sig olika förhållningssätt till Bibeln och därmed olika trosuppfattningar, är man spänd på hur frågor som dessa blir besvarade.

Sammanfattningsvis kan sägas att författarna till denna synodalavhandling uppvisar en ganska stor samsyn när det gäller bibelsyn och kyrkans tro idag, samtidigt som artiklarna också innehåller olikheter och motsägelser. Här kan givetvis inte allt som behandlas i synodalavhandlingen kommenteras. Jag får begränsa mig till några saker.

Bibeln, den lutherska bekännelsen och prästlöftena

Synodalavhandlingen klargör inledningsvis att den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland enligt sin kyrkoordning ska grunda sin tro och förkunnelse på ”Guds heliga ord, det Gamla och Nya Testamentets profetiska och apostoliska skrifter” och på den lutherska kyrkans bekännelseskriterier, eftersom de innehåller vad Bibeln lär, dvs är prövade och bedömda som alltigenom bibelenliga. ”All lära i kyrkan skall prövas och bedömas enligt Guds heliga ord” (kyrkoordningen, § 1).

Likväl innehåller flera av artiklarna i synodalavhandlingen avsteg från och polemik mot Bibeln och vad Bibeln och de lutherska bekännelseskriterierna lär. Prövningsnormen Bibeln sägs vara delvis otillförlitlig (Maarit Hytönen, bokens redaktör och pastor, s 8, och Kai Peltonen, docent och pastor, s 15, 26). Bibeln sägs också innehålla ”synsätt och tolkningar som förkväver livet. Detta gäller till exempel frågan om människans förhållande till sin omgivning, den övriga skapelsen” (Pauliina Kainulainen, teol.lic. och pastor, s 203). Bibelns ”herraväldestänkande” sägs vara ”som ett ogräsfrö”. Det gäller därför att ur Bibeln välja ut ”sådant som förverkligar kärlek och rättvisa” (Kainulainen, s 204, 205). Bl a dessa exempel vittnar om ett annat förhållningssätt till Bibeln än det som kyrkoordningen (§ 1) föreskriver som den evangelisk-lutherska kyrkans grundövertygelse.

När det gäller de lutherska bekännelseskriterierna (Konkordieboken) föreligger kritik mot Konkordieformeln i beskrivningen av den lutherska rättfärdiggörelseläran (Tuomo Mannermaa, professor och pastor, s 132ff, och Simo Peura, docent och biskop, s 149f). Enligt Konkordieboken, Konkordieformeln art III, är det oerhört viktigt att skilja mellan rättfärdiggörelsen och helgelsen för att bevara evangeliet rent och klart. Men Mannermaa och Peura kritiserar Konkordieformeln på denna punkt. Därför är det logiskt att Peura (s 154) anknyter till ett dokument som i strid med Konkordieformeln blandar samman rättfärdiggörelsen och helgelsen, nämligen den ”Gemensamma deklARATIONEN om

rättfärdiggörelseläran”. Den kallas så eftersom den undertecknades gemensamt av Lutherska världsförbundet och den romersk-katolska kyrkan i oktober 1999.

Synodalavhandlingen innehåller också kritik av Konkordieformelns undervisning om lagens tredje bruk (Antti Raunio, professor och pastor, s 163ff), fastän varje pastor i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland enligt kyrkoordningen ska bekänna att det som Konkordieboken lär är den bibliska läran. ”Den som blir präst lovar i samband med prästvigningen att hålla sig till Guds heliga ord och den evangelisk-lutherska kyrkans därpå grundade bekännelse samt att inte offentligt förkunna eller utsprida eller hemligt främja eller hylla läror som strider däremot”, skriver Kai Peltonen (s 15). Ändå förkunnas och utsprids också i Synodalavhandlingen tankar som strider mot vad Bibeln och Konkordieboken lär och Bibeln underkänns som en tillförlitlig norm som avgör vad som ska förkunnas i kyrkan. Hur kan denna dubbelhet försvaras?

Den historisk-kritiska bibelforskningen

Några svar på denna fråga kan utläsas ur Peltonens artikel ”Bibeln, bibeltrogenhet och prästen?” (s 15ff). Genom den historisk-kritiska bibelforskningen vid universiteten ”vet prästerna”, skriver Peltonen, ”att allt som sägs i Bibeln inte håller streck” (s 15). Peltonen skriver ”vet”! Enligt den s k vetenskapliga forskningen kan man nämligen inte räkna med Bibelns Gud som en historisk faktor bakom Bibelns tillkomst. Man kan inte räkna med hans enastående agerande vid skapelsen, i Israels historia under gamla förbundets tid och i gamla förbundets enastående fullbordande, då den utlovade, unike gudamänniskan Kristus kommer och utför ett helt enastående och övernaturligt frälsningsverk. *Enligt den s k vetenskapliga eller historisk-kritiska bibelforskningen finns det ingen plats för det unika och enastående, för Gud och hans underverk som en historisk verklighet.* Enligt den måste Bibeln betraktas som ”en bok bland andra böcker” och därmed måste självklart mycket i Bibeln avvisas som ohistoriskt. Inte underligt då att prästerna får problem med Bibeln och sitt prästlöfte.

Det är emellertid glädjande att Jukka Keskitalo, teol dr och prästassessor, genomskådat ”den historisk-kritiska forskningens upplysningsbaserade förförståelse” (s 81). Han hänvisar bl a till Leslie Newbigin, som ”har visat att trots att den historisk-kritiska metoden betonar sin bindning vid historiska fakta företräder den på intet sätt neutralitet eller objektivitet”. Den historisk-kritiske bibelforskaren ”närmar sig texten utgående från antaganden som godtagits av den moderna vetenskapliga världen. Trots att det historisk-kritiska forskningsprogrammet har stämplats som vetenskapligt är det inte neutralt utan ett konsekvent resultat av de valda analysmetoderna” (s 77). Man ”arbetar utifrån vissa förhandsantaganden” (s 79).

”Enligt Newbigin har övergången till historisk-kritisk forskning inte inneburit en övergång till objektiv tolkning utan en övergång från ett konfessionellt perspektiv till en annan konfessionell syn och från en trosbekännelse till en annan trosbekännelse” (s 78). Den som i sin bibelforskning tror på Bibelns uppgifter om Gud och hans övernaturliga uppenbarelse i ord och gärningar, är inte mer dogmatisk i sin utgångspunkt än den som utgår ifrån att Gud inte finns eller inte kan gripa in i historien så som Bibeln berättar. Ernst Troeltsch s k analogiprincip, nämligen att bara det som vi ser händer idag kan ha hänt under den bibliska uppenbarelsens tid, är ingen neutral utgångspunkt.

Luthers bibelsyn

Det är också glädjande att Sammeli Juntunen, docent och pastor, genomskådat den nyprotestantiska förvrängningen av Luthers bibelsyn. I och med upplysningen och den historisk-kritiska exegetiken, då mycket i Bibeln inte längre kunde accepteras, började man

använda Luthers ord om ”det som driver Kristus” som ett urvalskriterium för vad som var normativt Guds ord. Endast det som upplevdes som ”ett djupgående personligt tilltal”, ett inre nådestilltal, inte Bibelns sakinnehåll, blev enligt den nyprotestantiska modellen det normativa gudsordet, som realiseras i olika form för varje individ. ”*Rent Guds ord* är något som varje individ får uppleva inom sig: det som för till förlåtelsens källa” (s 36).

”För Luther är hela Skriften den helige Andes bok (WA 54, 35:1-3, 39:12-14)” (Juntunen, s 34). Hela Skriften är Guds normativa undervisning. ”För Luther var inte den enda grunden för Bibelns överlägsna auktoritet att den *driver Kristus*. Enligt Luther var Bibeln Guds ord också därför att den har skrivits av personer som fått inspiration av den helige Ande” (s 33).

Enligt Luther tolkar Bibeln sig själv och öppnar sig, när man ser att Bibelns kärna och stjärna är Kristus och den ogudaktiges rättfärdiggörelse genom tron på honom. ”Skriften tolkar sig själv och mot den skall alla människors alla påståenden prövas; den är en provosten som dömer och upplyser, så som det står skrivet i Psalm 119” (WA 7, 97:19ff) (s 32f).

I anslutning till Newbigin framhåller Keskitalo med rätta att bibeltolkningar utifrån ”förhandsantaganden” som Bibeln själv uttryckligen ifrågasätter inte kan göra bibeltexterna rättvisa. Man bör leva ”inne i texten” och använda sig av ”den tolkningshorisont som Bibeln tillhandahåller. På så sätt får uttolkaren nya glasögon utgående från Bibeln själv och dess tänkesätt” (s 84).

Missförstånd och en kristendom på avvägar

Problemet med den historisk-kritiska bibelforskningens förhandsantaganden och feltolkningen av Luthers bibelsyn och hans uttryck ”det som driver Kristus” tycks flera av synodalavhandlingens författare inte vara medvetna om. Bibelkritiska tolkningar som är beroende av för Bibeln oacceptabla förhandsantaganden förs vidare som ovedersägliga sanningar (mera därom nedan) och ovan nämnda feltolkningar av Luthers bibelsyn utnyttjas som försvar för ett kritiskt och gallrande förhållningssätt till Bibeln.

Timo Veijola, professor och pastor, försvarar ”moralisk kritik mot sådana ställen i kanon (t.ex. Josuas bok) som inte är förenliga med Jesu undervisning och anda” (s 70). Som stöd för denna bibelkritik använder Veijola just den nyprotestantiska feltolkningen av Luthers uttryck ”det som driver Kristus”. Också Pauliina Kainunen missbrukar ”det som driver Kristus” som ett urvalskriterium (s 205). I stället för att utgå ifrån vad Bibeln lär vill hon grunda sina ställningstaganden på sådant som hon tycker ”förverkligar kärlek och rättvisa också i vårt förhållande till kommande generationer” (s 205). Hon talar om att följa Jesus och hans Ande och tänker då på livsstil och värderingar (s 211). Hon ”försöker träffa egna avgöranden i samma Ande” (s 202). ”I ljuset av det vi i dag vet om homosexualitet är det förenligt med Jesu anda att gå in för att försvara de homosexuellas rätt till ett fullödigt, människovärdigt liv” (s 208). ”De kristna har rätt att lägga bort något av den månghundraåriga barlasten av trostolkningar och söka andra, holistiskare grunder för sin teologi” (s 208). ”Anden är närvarande när medlemmarna i gemenskapen lyssnar till andra, i synnerhet till dem som har det svårt i vårt samhälle” (s 202). ”Det gäller att lita på att den heliga Anden leder sin kyrka till sanningen” (s 202).

Ovanstående citat visar hur långt man kan komma från kristen tro, när man överger Bibeln som högsta norm, regel och rättesnöre. Den ande och kärlek som hänvisas till är frikopplad från Bibelns undervisning och i stället kopplad till vad olika människor tycker främjar livet och kärleken. ”Kyrkans trosmedvetande har alltid utvecklats i växelverkan med det

omgivande samhället”, skriver Kainulainen (s 202). Hon förespråkar för 2000-talet en s k kontextuell bibeltolkning som ”bör tydligt inrikta sig på att sanera förhållandet mellan människan och jorden”. I denna förändringsprocess ”lönar det sig att lyssna även till annan visdom än den kristna traditionens, till exempel urfolkens gamla visdom” (s 206). Jag frågar mig om inte kanaaneernas baalskult just hade den syn på människan och jorden som Kainulainen förespråkar.

Också Tage Kurtén, professor, argumenterar mot en tidlös morallära. Avgörande för vad som är rätt eller fel moral avgörs enligt Kurtén inte av någon objektiv måttstock utan av om våra gärningar är ”färgade av kärlekens blick och perspektiv” eller inte. ”Det här innebär att ingen utifrån kan slå fast hur en annan människa konkret skall leva” (s 192). Det blir alltså upp till var och en att avgöra vad som är rätt utifrån vad som känns kärleksfullt och rätt. Att säga nej till kyrklig välsignelse för homosexuella par som lever i partnerskap betyder, enligt Kurtén, att man menar sig kunna se in i andra människors inre liv och avgöra om deras karaktärsdrag är kärleksfulla eller inte (s 195). Därför finner han det oförenligt med kärleken att ställa sig negativ till kyrklig välsignelse över homosexuella par. Här är måttstocken inte Gud, den sanna och eviga kärleken, utan människors subjektiva och obeständiga kärlek som profeten beskriver så här: ”Er kärlek är som morgondis, lik daggen som tidigt försvinner” (Hos 6:4).

Guds undervisning om homosexualitet och man-kvinna

Flera uppsatser i Synodalavhandlingen berör ämnet homosexualitet och relationen man-kvinna. Många präster vill inte bli anklagade för att ”leva på fel århundrade” genom att åberopa Bibeln i dessa ämnen, skriver Peltonen (s 20). Dagens människor har ju i stor utsträckning frigjort sig från Bibeln som de betraktar som ”en uråldrig bok”, inte som Guds ord utan som en samling tidsbundna, mänskliga synsätt, ”en historisk och kulturell relik” (s 29).

När förtroendet för Bibeln sviktar också inom kyrkan, sker lätt en anpassning till de tankar som dominerar dagens samhälle, och kyrkan förvärldsligas. En relativisering av ”principen *Skriften allena*” är oundgänglig, menar Peltonen (s 27). Bibelns undervisning försöker man komma ifrån genom att hävda att den är kulturellt betingad och en följd av en förlegad ”samhällsstruktur”. Genom knepet att använda ”Kristuscentreringen” som ”en kritisk princip med hjälp av vilken materialet i Bibeln kan prioriteras och ordnas enligt dess grad av bindande karaktär”, (Peltonen, s 26), kan man sortera bort det i Bibeln som den s k moderna människan kallar för ”trångsynt moralisering”. ”Bibelns skarpt negativa uttalanden om homosexuellt beteende” (s 27) vägrar man acceptera som Guds bindande undervisning. Detsamma gäller Bibelns undervisning om människans ansvar för jorden och att hon ska råda över djuren, likaså att relationen man-kvinna innefattar en kompletterande rollfördelning som en Guds goda skapelseordning.

Man anser sig ha giltiga skäl att sätta sig över Bibelns undervisning om t ex homosexualitet och relationen man-kvinna. I stället blir utgångspunkten när det gäller dessa moralfrågor ”att leva sig in i en annan människas situation och hennes faktiska behov. På så vis kan man försöka klarlägga vad som är gott för henne i hennes livssituation” (Antti Raunio, professor och pastor, s 175). Tydligare än så kan inte Gud och Bibeln sättas ur spel i en kyrka som enligt sin konstitution har Bibeln som högsta norm, regel och rättesnöre. Pastorn ska inte fråga Gud, dvs Guds ord, när det gäller vad som är rätt och fel, utan i stället den i synd fallna människan och rätta sig efter hennes tankar och behov. Hur man kan få detta att harmoniera med följande är för mig en gåta: ”Den som blir präst lovar i samband med prästvigningen att hålla sig till Guds heliga ord och den evangelisk-lutherska kyrkans därpå grundade

bekännelse samt att inte offentligt förkunna eller utsprida eller hemligt främja eller hylla läror som strider däremot” (Peltonen, s 15).

Bibeln och historisk bibelforskning

Det Bibeln berättar är historiskt förankrat. Guds enastående gärningar har enligt Bibeln verkligen ägt rum i historien. Det är av helt avgörande betydelse enligt profeterna och apostlarna att Israels historia och dess uppfyllelse enligt Nya testamentet är verklig historia, en uppenbarelsehistoria av Gud, hans heliga ord och gärningar. Denna frälsningshistoria har Gud själv låtit dokumentera genom sina utvalda vittnen, GTs profeter och NTs apostlar. Deras berättelser är inte egna tankegångar och påhitt, utan vad Gud den helige Ande hjälpt dem att registrera genom gudomlig inspiration. Detta betonar bibeltexterna gång på gång och historisk bibelforskning har därför mycket att studera.

Men som också synodalavhandlingen uppmärksammat ägnar sig inte den vetenskapliga bibelforskningen uteslutande åt ett sakligt studium av den bibliska historien för att samla så mycket kunskap som möjligt om Bibelns språkbruk och den tid då de bibliska händelserna utspelar sig. Den har lagt sig till med en historisk-kritisk metod som utgår ifrån en upplysningsbaserad förförståelse som vi beskrivit ovan. Följden har blivit att vetenskapen försöker göra en rekonstruktion av vad som hänt som inte behöver innefatta några under. Flera av författarna i synodalavhandling ansluter sig till sådana rekonstruktioner, fastän de bygger på en trosutgångspunkt som de inte borde kunna dela, nämligen att Gud och hans övernaturliga ingripande i historien bara är mänskliga tankefoster.

Eftersom Bibelns böcker måste ha tillkommit som all annan mänsklig litteratur, måste Bibeln innehålla motstridiga människotankar, återspegla vad människor trott i olika tider och sammanhang. Bibeln kan sålunda omöjligen vara en enhet och innehålla en enhetlig lära om Gud och människan. Peltonen talar om ”de inre motstridigheterna i Bibeln” (s 26) som en självklarhet utan att ange några bevis för denna ståndpunkt. Juntunen fastslår på samma sätt att tankar som uppkommit under olika tider inte kan användas ”som ett enda enhetligt sanningssystem” (s 40). Och givetvis kan inte Messiasprofetierna i GT vara verkliga profetior, om ingen Gud finns med i bilden som i förväg har låtit profeterna se vad som ska ske. ”Löftet om Abrahams säd” t ex kan inte innebära att Kristus förutses redan i Första Mosebok och Jesaja 53 handlar inte ursprungligen om Messias utan om ”ett kollektiv, Israels folk, som tvångsemigrerat” (Juntunen, s 43).

Det är tragiskt att kyrkans män går på dessa allt annat än neutrala tolkningar som bibelvetenskapliga ”rön”. De är ju en följd av bestämda förhandsantaganden. För en utförligare belysning av den upplysningsbaserade förförståelsens effekt på Bibelns översättning och tolkningen av profetierna i GT, se min bok ”Guds Ord och bibelkritiken – en granskning av teologin bakom Bibel 2000” (XP Media 2004).

När Bibelns beskrivningar av vad som har hänt genom Guds övernaturliga ingripande betvivlas pga analogiprincipen, dvs att endast sådant är historiskt möjligt som vi ser hända i historien idag, sägs det ibland så här och även i synodalavhandlingen: Bibeln har en ”dynamisk sanningssyn”. ”Det enda sanningskriteriet är inte att en händelse ’verkligen ägt rum’ i historien” (Kainulainen, s 213). Men detta är ett förrädiskt och falskt påstående. Enligt Bibeln är det helt avgörande att frälsningshistorien inte är en myt eller slugt uttänkta fabler utan att den verkligen ägt rum, och det inför många vittnen. Den underbara räddningen ut ur Egypten vore helt meningslös, om den inte vore verklig historia, likaså t ex händelserna vid Sinai berg eller Jerusalems mirakulösa räddning undan Sanheribs invasion 701 f Kr. Helt

avgörande är också att Jesus verkligen föddes av en jungfru i Betlehem och att han pinades under Pontius Pilatus, korsfästes, begravdes och uppstod igen på den tredje dagen. Om det som berättas om Kristus inte verkligen ägt rum i historien, är vår tro meningslös och vi är ännu kvar i våra synder (jfr 1 Kor 15:17).

Låt mig till sist nämna att också sådana s k vetenskapliga rön som inte styrts av en rationalistisk förståelse kan ibland vara feltolkningar. I många s k handböcker har det länge hävdats att den gammaltestamentliga kanon fastslogs vid en synod i Jamnia år 90 e Kr och att den grekiska översättningen Septuaginta överordnades den hebreiska grundtexten av de första kristna. Det gläder mig att Veijola tar itu med dessa faktafel som så länge lärts ut som sanningar. Veijola framhåller med rätta ”att synoden i Jamnia aldrig ägde rum” och att de rabbiner som flydde till Jamnia efter Jerusalem förstöring år 70 e Kr ”inte på något sätt ’fastslog’ kanon” (s 55). Han kunde ha tillagt: Guds ord *blir* inte Guds ord genom mänskliga beslut.

Sammanfattning

Flera av uppsatserna i ”Synodalavhandling 2004” innehåller värdefull information om ”Bibeln och kyrkans tro i dag”. Jag har kunnat glädja mig åt några nyttiga iakttagelser och korrigeringar av vanliga missuppfattningar. Men det positiva i denna synodalavhandling förbleknar genom en rad grova avsteg från biblisk och luthersk tro. Påståendet i förordet att denna synodalavhandling ”värnar om kyrkan *och* Bibeln” (s 7) blir ganska obegripligt mot bakgrund av hur Bibeln behandlas och ogenerat frångås som den avgörande normen för tro och liv. Enligt förordet avgör den lutherska kyrkan lärofrågor ”utgående från innehållet i Bibeln”. Ändå försvaras under den fromma täckmanteln ”Kristuscentrering” individens egna subjektiva avgöranden av vad som är rätt tro och liv. Att sedan den i synd fallna människan betraktar som kärleksfullt och rätt det som Gud tydligt i sitt ord förklarar som synd leder inte till besinning. I stället hävdas att ”ingen utifrån kan slå fast hur en annan människa konkret skall leva”, ingen auktoritet utanför och ovanför människan. Är detta att värna om Gud och hans ord som högsta norm, regel och rättesnöre?

Synodalavhandlingen, som riktar sig speciellt till präster, lämpar sig enligt förordet ”antagligen också för andra församlingsanställda och lekmän som är intresserade av kyrkans bibelsyn och bibelforskning” (s 7). Gör den det?

Seth Erlandsson